

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Габриела Стойнев на тема:

„Българските фитоними в съпоставителен южнославянски план“

за придобиване на образователната и научната степен „доктор“, Професионално направление: 2.1. Филология, Научна специалност: Български език,

Научен ръководител: проф. д-р Лилия Илиева

доц. д-р Петко Димитров Петков

В райската градина Бог дава на Адам задачата да потърси име за всяко животно. Оттогава представителите на човешкия род дават имена на всяка вещ – видима и невидима – и на отношенията между тези вещи. Едва по-късно идват филолозите и започват да изследват имената на вещите. Така и тази работа идва да обясни от филологическо гледище имената на представителите на част от живия свят – на растенията.

Трудът на Габриела Стойнев съдържа 200 стр. и е организиран в Увод, три глави и заключение. В Увода се представя предметът и целите на изследването. Предметът, според докторантката, са „... названията на българските фитоними, създавани през различни периоди – като се започне от наследството на стария индоевропейски праезик, та до новите времена, когато възниква необходимостта от създаване на ботаническа терминология за целите на обучението по ботаника в училище. Обогащаването на българската фитонимия на практика продължава и днес, тъй като все още се включват и названия на нови растения, които по някаква причина стават важни в определен момент.“

А цели на изследването са:

„1. Да се представи делото на първите български събирачи на фитоними, които още в края на 19 век успяват да съберат основните народни названия и да ги представят професионално, с познаване и на ботаническата наука. Целта е да се обърне особено внимание на сериозните теоретични приноси, довели до създаването на българската „фитолингвистика“, наречена така от Б. Давидов през 1939 г.(с. 19), като се направи опит идеите на Б. Давидов да бъдат доразвити, поне – в известна степен, като се запазят традициите на българската фитолингвистика фитонимите да се представят и с добавяне на техните латински названия.“

2. Да се изследва фитонимията, чрез привеждане на съответен доказателствен материал, откъм прародина и етногенезис, като се обърне внимание на състоянието ѝ при индоевропейците и в праславянската общност и се направи опит да се изведат разликите в тази сфера между южните славяни.

3. Да се изследват словообразователни особености на фитонимите, като се направи опит да се аргументира тезата за съществуване на особени словообразователни модели, специфични за фитонимията, и подробно се разгледа въпросът за наставката *-ика* като специфична фитонимична наставка.

4. Да се направи опит да се обособят културни пластове, свързани с определени фитоними.“

Дисертацията се основава на публикацията *„Материали за български ботаничен речник. Събрани от Б. Давидов и А. Явашев. Подредени от М. Шосев и П. Балабанова. Допълнени и редактирани от Б. Ахтаров, уредник на Царския естествено-исторически музей“*, 1939 и на основните положения на фитонимната теория на Б. Димитров, изложени в нея. Трудът на Б. Давидов се явява и основен, но не единствен извор за работата на Стойнев. Нашироко е разгледана и историята на биологическата терминология в български, намерила израз и в редица учебници по биология от първите стъпки на образованието по биология у нас. Посочени са редица автори, дали своя принос за събирането на фитонимен материал, като дисертацията ползва също нашироко този материал: М. Георгиев, П. Козаров, Ст. Вежинов, Андрей Тошев и редица други. Включва се материал и от собствени наблюдения на авторката, а за прецизиране на някои ботанически понятия е ползван и материал от интернет форуми. Прави впечатление отсъствието някои по-нови заглавия, като Ботанически речник на Васил Канисков, Ботанически речник на Борис Китанов, Латинско-българския ботанически речник на Александър Ташев и Илияна Илиева, Малък латинско-български ботанически речник. Епитети на видовете на Красимира Тошкова, Атлас по ботаника на Сл. Петров и Е. Паламарев. Но тук трябва да се има предвид, че целта на работата не е да се проследи установяването на тази терминология в книжовния ни език, а да се представи народната номенклатура и чрез нея да се изведат по-дълбоки изводи за прародината на индоевропейците, на славяните и да се види общото и различното в тази терминология сред южните славяни. Тук трябва дебело да се подчертае, че подобни

амбициозни задачи далеч надхвърлят възможностите на обикновен филолог, а не са по силите и на един ботаник, но Г. Стойнев смело и решително се е захванала с тях.

В Увода се представят и методологическите принципи на изследването: сравнително-историческият метод е съчетан със съпоставителен и дескриптивен, а словообразуването е съобразено с класическия словообразователен метод.

Първа глава разглежда „Индоевропейските *аборигенни дървета* и тяхното представяне в българския език“. Тук се изхожда от изследването на Пол Фридрих за праиндоевропейските дървета. Представени са 18 названия, откриващи се в европейските езици, като не всички могат да се срещнат в славянските езици, а хвойната отсъства в южнославянските. Тук се използва следната схема: прави се изчерпателна етимологическа характеристика на името на съответното дърво, като това дава основание за изводи за неговото разпространение. След това се привежда славянският материал (което надхвърля изложените по-горе задачи), а специално се разглеждат наименованията на дървото на южнославянска почва, особено с оглед на сръбските/хърватските диалекти. По-нататък се представя българският материал, с книжовното име, но и с диалектните наименования. На места докторантката дава и свои наблюдения за някои наименования на дървета от говора на Босилеград. Така поднесен, материалът е изчерпателен, а изложението е стройно и логично. Много интересно е мнението за появата на плуралната форма на отсеченото дърво – дървета по нт-основи. Ценно е и обяснението за появата на формата елха. Към името на празника Връбница бих искал да насоча вниманието към една много важна студия на Ангелина Минчева, непосочена в библиографията. Цялата глава показва ерудиция и детайлно познаване на материала, а някои отклонения – напр. за свещената гора – сочат задълбочено занимание и с етноложки проблеми. Освен това авторката е използвала и редица илюстрации, което силно улеснява читателя. Едно пожелание, което силно ще увеличи обема на работата, може да бъде българският диалектен материал да се илюстрира и с карти, така че да се очертаят съответните изолекси. Не можах да разбера смисъла на запазването на стария правопис на селищата и околиците.

Втората глава разглежда характерни особености на словообразуването на фитонимите. Тук се разглеждат фитонимите по произход – домашни и заемки – и по начин на образуване и по структура – едновербални, дву- и поливербални. Преобладаващ тип се оказват „означенията от два компонента със съчинителна връзка, образувани от

съществително име и прилагателно към него, което изпълнява ролята на определение, напр. със съчинителни и по-сложни синтактични връзки между елементите - *момина сълза, овчарска торбичка*“ и пр. При фитонимите се открива и специфичен вид композиция - бий-бий-копър (кръвчица), вий-вий-караджа, нижи-нижи-сламка, пиши-пиши-кукла, пус-пус-кръвчица, който докторантката обяснява така: „Приведените по-горе примери обаче съдържат една уникална черта, която ги различава от традиционно известните синтактични словообразователни типове с първа част глаголен императив. Това е редупликацията. Всички те съдържат удвояване на глаголният компонент. Това е тяхна уникална черта и засега може да се предположи, че тя се среща само във фитонимията. Няма наблюдения за разпространението ѝ в други индоевропейски езици.“ Специално внимание се обръща на суфикса –ика (без третата палатализация), специализиран само за означаване на растения. Направен е сериозен преглед на мненията за произхода на суфикса и е изказано аргументирано становище за поведението му на славянска почва. След това са представени всички фитоними, образувани в българския език с тази наставка. Преставени са и дублетни форми на някои от фитонимите, мотивирани със суфикс – ига, като е направено и предположение за възприемане от някой друг, балкански и вероятно неславянски, език. Към думите, представени тук, са приложени и етимологични справки, като много често се оспорва мнението, изложено в Българския етимологичен речник и се предлага оригинално обяснение. Смятам, че главата представлява несъмнен принос в българското и славянското езикознание и показва Стойнев като талантлив и ерудиран филолог със свой поглед към проблемите на етимологията и словообразуването. Тук докторантката ме заинтригува и със старобългарския суфикс –иць, представен в кораблицъ, като хвърли светлина върху думата с плурална форма любимици от Паренесиса на св. Ефрем Сирийски. В речника към изданието на текста Р. Айцетмюлер възстановява единствено число любимикъ, но от материала у Стойнев излиза, че трябва да е съществувала сингуларна форма любимиць – проблем страничен, но все пак важен за старобългарското словообразуване.

Трета глава е посветена на историческите пластове и културната модернизация при фитонимите и е развита в две подглави. Тук се коментирани имената на растения и дървета, появили се сред южните славяни с посредничеството на османците. Тук са разгледани наименованията на дюля, черница и дуда (в текста е дуд, но такава форма не

откривам за български, има, обаче, парадоксалното бели черници), селвия, чинар, нар, чемшир, финикова палма. Османските названия се простират до границите на някогашната империя, словенските наименования са различни. При наименованията на декоративните растения се открива, че българският език, за разлика от своите славянски съседи, пази (поне до края на 30-те години на XX в.) османските названия, като по-късно и те се европеизират. В тази глава се разглеждат и имената на растения, използвани за подправки в кухнята. Тук Стойнев е включила материали от собствените си наблюдения върху кухнята на Босилеград. Представени са следните културни растения: чубрика и бресина, чесън (чешньов лук), магданоз (магданос), с данни за появата на тези подправки на Балканите и с някои характерни рецепти от Босилеград. В последната подглава са разгледани фитонимите (по-точно наименованията на плодовете и зеленчуците) в книжовната практика на славяносръбския език. Тук се прави кратка характеристика на славяносръбския и се установява, че фитонимите са представени еднакво там и в по-късния вариант на сръбския, предложен от Вук Караджич. За изследването е привлечен един малко известен речник на славяносръбския език, появил се през 1793 г. Материалът от него е сравнен със състоянието в съвременния сръбски книжовен език и с българския книжовен материал. Двете сръбски книжовни системи показват много малко разлики помежду си, но там, където разлики има, славяносръбският вариант съвпада с българската книжовна дума. Българският и сръбският език се различават по означението на динята и пъпеша и на лука.

В заключителната глава са представени изводите от изследването. Те следват от изложението и са ясни, точни и аргументирани.

Като цяло дисертационният труд на Г. Стойнев си поставя и решава важни въпроси на българското езикознание. Извършена е изключително тежка събирателска и систематизаторска работа, обработен е сериозен масив от речници и е представен и осветлен много интересен материал. Включени са и собствени наблюдения на авторката върху лексика на босилеградския говор. Разбира се, този материал можеше да бъде значително обогатен, ако се добавеше материалът от Идеографския речник на българския език при СУ, ако се включеше материал от архива на ИБЕ и от Родопския речник на Тодор Стойчев. Едно пътуване до Белград и едноседмична работа в архива на Института за сръбски език също можеше да даде много нов и интересен материал. Но и в този си вид

дисертацията има много и безспорни приноси. Работата е написана с елегантен стил, на превъзходен език, чете се лесно и приятно и ползва богата научна терминология. Има обаче голям брой грешки, особено при предаването на ие примери, възникнали вероятно при конвертирането в пдф формат или при смяната на компютъра, които следва да се отстранят при публикацията. Библиографията следва изложението и цитатите в него. Много добро впечатление ми направи фактът, че дисертацията ползва и големите постижения на диалектологията в ЮЗУ, което говори за принадлежност към школа. Също много добро впечатление оставя обстоятелството, че докторантката се е доверила на огромния филологически опит и на блестящата научна ерудиция на научния си ръководител проф. д-р Лилия Илиева. Научното ръководство също заслужава най-висока похвала.

По мое мнение дисертационният труд на Габриела Стойнев отговаря на всички научни изисквания и следва да получи положителна оценка от журито.

Авторефератът съдържа 39 страници и в него са залегнали основните положения на дисертацията. Приносите са изложена сбито и прегледно. Дисертантката има три публикации по темата на дисертацията, което е напълно достатъчно за откриването на процедурата по защита.

Пожелавам на Габриела Стойнев още много интересни пътешествия из горите и полята на старите индоевропейци и славяни. Вярвам, че тя има богат филологически потенциал, който тепърва ще ни изненадва приятно. На добър час!

Петко Петков